

De roman Hanna de freule (1873) van J.J. Cremer speelt zich af rond de katoenspinnerij 'Het Kromveld' en het buitenverblijf Reespoor in het midden van de negentiende eeuw.

Het verhaal volgt de sociale spanningen tussen de strenge, winstbeluste fabrieksdirecteur Daniel Degen en zijn idealistische compagnon Willem Bronsberg, die voorzichtig opkomt voor het arme en uitgebuite fabrieksvolk. Te midden van deze klassenstrijd en stakingen staat Hanna, een halfwassen fabrieksarbeidster die bekend staat als "de gekke freule". Zij koestert de hardnekkige droom dat haar adellijke vader haar ooit komt bevrijden uit haar armoede. Het boek belicht thema's als arbeidsrechten, sociale ongelijkheid, menselijke waardigheid en de tragische liefdes- en levensomstandigheden van de arbeidersklasse.

In *Hanna de freule* Cremer komen de arbeiders van de katoenspinnerij 'Het Kromveld' in verweer tegen de erbarmelijke leef- en werkomstandigheden waaronder zij en hun kinderen moeten zwoegen.

De arbeiders organiseren zich onder leiding van de fabrieksarbeider Wouter Glover en zijn kameraad Prost. Ze komen op de volgende manieren in opstand:

- **Geheime bijeenkomsten:** Ze verenigen zich in het geheim (onder andere in de schuur van de uitdrager Elie Mager) om hun klachten te bespreken en eendracht te creëren.
- **Onderhandeling en delegaties:** Ze kiezen vertegenwoordigers (zoals Glover en Prost) om hun grieven op een bedaarde maar kordate manier rechtstreeks aan de directie voor te leggen.
- **Dreiging met een werkstaking:** Wanneer de directie niet luistert, dreigen ze met een collectieve werkstaking om de fabriek tot stilstand te dwingen.

De eisen:

De concrete eisen van de arbeiders zijn gericht op menselijke waardigheid en betere overlevingskansen:

- **Loonsverhoging:** Een hoger loon, zodat ze niet langer van een hongerloon afhankelijk zijn en hun gezinnen kunnen onderhouden.
- **Vermindering van werkuren:** Kortere werkdagen, zodat met name jonge kinderen niet meer tot laat in de avond of nacht worden afgebeuld.
- **Verbetering van het fabrieksgebouw:** Betere werkomstandigheden en structurele aanpassingen aan het gebouw

om de ongezonde en gevaarlijke stoflucht (de "duivelskamer") tegen te gaan.

Resultaten van de arbeidersacties:

De strijd leidt niet direct tot een soepele overwinning, omdat de harde directeur Daniel Degen aanvankelijk alle eisen woedend afwijst en dreigt met harde hand. Echter, het verhaal kent een kentering door de dood van Degen en de rol van zijn idealistische compagnon Willem Bronsberg.

Aan het einde van de roman belooft Bronsberg — nadat Degen door een beroerte is getroffen — dat wat onrecht is zal worden rechtgezet en dat de noodzakelijke verbeteringen er zullen komen: *"Zoo waar als ik leef, wat hier onrecht is zal recht, en wat verbetering eischt zal verbeterd worden"*. De arbeiders krijgen dus uiteindelijk de belofte dat hun eisen worden ingewilligd, waarmee het boek een hoopvolle en sociaal-hervormende boodschap afgeeft.

In de negentiende-eeuwse literatuur – en zo ook in het werk van Jacob Jan Cremer – werden joodse personages vaak neergezet vanuit de toen gebruikelijke culturele en maatschappelijke blik van de dominante christelijke meerderheid.

In *Hanna de freule* komt dit tot uiting in de figuur van **Elie Mager**, een joodse uitdrager (handelaar in tweedehands spullen). Cremer gebruikt hierbij elementen die in die tijd kenmerkend waren voor de literaire beeldvorming van joden:

- **Stereotypering en rol:** Personages zoals Elie werden vaak getypeerd via hun beroep in de handel of de marge van de economie, opererend vanuit een specifiek sociaal milieu. Hun optreden werd in romans uit die periode regelmatig gekoppeld aan uiterlijke clichés en een specifieke manier van praten of onderhandelen.
- **Functionele rol in het verhaal:** Dergelijke figuren fungeerden in negentiende-eeuwse romans doorgaans niet als hoofdpersonen, maar als

'kleurrijke' bijfiguren die de realiteit van het straatbeeld en de economische onderlaag van de samenleving moesten versterken.
- **Tijdgebonden perspectief:** Cremers blik is die van een geëngageerde negentiende-eeuwse Nederlander die opkomt voor de fabrieksarbeiders. Hoewel hij scherp oog had voor sociale misstanden en armoede onder de arbeidersklasse, keek hij naar minderheden en specifieke bevolkingsgroepen vanuit de culturele denkbeelden en vooroordelen die in zijn tijd nu eenmaal gemeengoed waren.

Het personage Hanna de freule:

In de roman Hanna de freule is het titelpersonage een intrigerend, tragisch en symbolisch figuur in het verhaal. Zij wordt door haar omgeving vaak bestempeld als "de gekke freule", maar haar karakter heeft veel meer gelaagdheid dan een simpele karikatuur van waanzin.

Hier is een blik op hoe het personage van Hanna kan worden gedefinieerd:

Een product van armoede en verwaarlozing: Hanna is als klein kind (na de tragische dood van haar moeder in de sneeuw) gered en opgevangen, maar groeit op onder barre omstandigheden als fabrieksarbeidster in de katoenspinnerij 'Het Kromveld'. Haar fysieke en mentale weerbaarheid worden voortdurend op de proef gesteld door de keiharde sociale omstandigheden uit die tijd.

Ondanks haar lage status als fabriekskind draagt Hanna een diepgeworteld, bijna romantisch besef van waardigheid in zich. Ze koestert de hardnekkige illusie — gevoed door dromen en trauma’s uit haar vroege jeugd — dat zij van voorname afkomst is ("een prins of baron tot vader") en dat zij ooit gered zal worden. Deze trots is haar pantser tegen de vernederingen van het fabrieksbestaan.

Hanna is fel, onverschrokken en laat zich niet zomaar kleineren. Ze verzet zich met hand en tand tegen roddels, onrecht en mensen die haar of anderen willen kleineren (zoals de onbetrouwbare onderbaas Binzer). Haar innerlijke wereld is intens; ze kent geen halve maatregelen in haar haat tegen onrecht of haar loyaliteit.

In het bredere maatschappelijke kader van Cremers roman (waarin thema's als kinderarbeid, sociale ongelijkheid en het recht op staken centraal staan) fungeert Hanna als het tragische geweten van de fabriek. Haar zoektocht naar haar afkomst en naar 'de vader die haar komt halen' staat symbolisch voor het

verlangen van de onderdrukte arbeidersklasse naar verlossing, menselijke waardigheid en gerechtigheid.

Kortom, Hanna is niet zomaar 'gek', maar een menselijk, gekweld en poëtisch personage wier geest is vervormd door maatschappelijke verwaarlozing, maar wiens hart snakt naar liefde, erkenning en een betere wereld.

www.jacobcremer.nl

Laatst bijgewerkt: 5 november 2026.

J.J. Cremer online bibliotheek
WWW.JACOBCREMER.NL

www.jacobcremer.nl